

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

**Актуальні питання
корекційної та
інклюзивної
освіти**

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КОРЕКЦІЙНОЇ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Харків
2020

Редакційна колегія:

Головний редактор – Бойчук Юрій Дмитрович, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, ректор ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Заступник головного редактора – Маркіна Тетяна Юрївна, доктор біологічних наук, професор, декан природничого факультету

Відповідальний секретар – Перетяга Людмила Євгенівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди.

Члени редакційної колегії:

Бондар Віталій Іванович, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри спеціальної педагогіки, академік Національної академії педагогічних наук України

Галій Алла Іванівна, кандидат біологічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри здоров'я людини, реабілітології та спеціальної психології

Голуб Наталія Михайлівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Гордієнко Ірина Вікторівна, кандидат медичних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Дрозик Людмила Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Золотверх Владлена Віталіївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Казачінер Олена Семенівна, доктор педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Коваленко Вікторія Євгенівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Орлов Андрій Валерійович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Пашинський Павло Петрович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології та спеціальної психології

Сінопальнікова Наталія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Туренко Наталія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Щербак Ірина Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Рекомендовано редакційно-видавничим відділом Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, протокол №7 від 19.11.2020 р.

Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти / За загальною редакцією Бойчука Ю.Д. – Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2020. – 376 с.

Збірник містить наукові праці, які присвячені висвітленню проблеми організації комплексного психолого-педагогічного супроводу інтегрованого та інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Розглянуто широке коло нагальних питань, пов'язаних з організацією інклюзивного освітнього середовища, наданням освітніх та корекційно-розвиткових послуг дітям з порушеннями психофізичного розвитку.

Мураховська І. В. Корекційна робота з формування зв'язного мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.....	243
М'яснікова Г.В. Науково-методичне підґрунтя використання ігор в роботі по формуванню лексико-граматичної системи мовлення у дітей дошкільного віку з ЗНМ III рівня.....	247
Нікітіна О.Є. Педагогічна корекція для подолання тривожності у дітей із заїканням.....	254
Ніханкіна О.В. Використання прийомів візуальної підтримки у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.....	259
Окорокова Т.Р. Морально-збагачені виховні ситуації, як засіб соціальної реабілітації учнів з інтелектуальною недостатністю.....	264
Переверзева І. Г. Формування мотиваційної готовності до навчання дітей із ЗПР.....	270
Петренко Г.В. Методологія та перспективи використання проектної технології на уроках природничого циклу та в позаурочний час в учнів з порушеннями зору.....	278
Полежак О.І. Виховна робота з дітьми з порушеннями зору у сучасних умовах (з досвіду роботи комунального закладу «Харківська спеціальна школа імені В.Г.Короленка» Харківської обласної ради).....	284
Примаченко О.А. Особливості фонетико-фонематичного компонента мовленнєвої діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.....	290
Пуляєва Д.О. Розвиток мовлення засобами альтернативної комунікації у дітей з розладами аутичного спектру в процесі соціальної адаптації через реалізацію іноваційних реабілітаційних та корекційно-педагогічних технологій в системі спеціальної та інклюзивної освіти.....	294
Сердюченко Т.С. Арт-терапія, як засіб психологічної реабілітації сім'ї, яка виховує дитину з психофізичними порушеннями.....	300
Серебряннікова Є.П. Методики та прийоми подолання дисграфії та дислексії у дітей молодшого шкільного віку.....	307
Сидоренко О.В. Особливості формування мовлення у дітей раннього віку з синдромом Дауна.....	311
Сидоровська І.А. Особливості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ.....	315
Сороченко К.А. Формування мовлення дітей дошкільного віку зі зниженим слухом.....	320
Тарасюк А.І. Особливості мовленнєвого розвитку дітей із сенсорною алалією.....	324
Тугай С.Ю. Ключові аспекти логопедичного обстеження молодших школярів з РАС.....	329
Туріщева Л.В. Корекція мислення учнів із затримкою психічного розвитку у процесі конструювання.....	334
Филипова П.С. До питання активізації мовлення у дітей з моторною алалією.....	338

2. Трофименко Л. І. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку: Монографія / Трофименко Л.І.-Київ, 2014 – 144 с.

3. Логопедія. Підручник, друге видання, перероблене та доповнене. За ред.. М. К. Шеремет. _ К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. – 672 с.

М'яснікова Г.В.

НАУКОВО–МЕТОДИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ВИКОРИСТАННЯ ІГОР В РОБОТІ ПО ФОРМУВАННЮ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНОЇ СИСТЕМИ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ЗНМ ІІ РІВНЯ

Стаття містить результати вивчення наукових джерел та методичних розробок стосовно використання ігор в роботі по формуванню лексико-граматичної системи мовлення у дітей дошкільного віку з ЗНМ.

Ключові слова: ігрова діяльність, дидактичні ігри, загальний недорозвиток мовлення, лексика, граматики.

Постановка проблеми. Джерела і чинники розвитку мовлення дитини і його лексико-граматичної системи різноманітні, і відповідно різноманітні педагогічні умови, методи, засоби і форми педагогічного впливу.

Мовленнєве спілкування в дошкільному віці здійснюється в різних видах діяльності. Перш за все, розвиток відбувається в контексті провідної діяльності – в грі. Для мовленнєвого розвитку використовуються всі види ігрової діяльності.

Для дітей з ЗНМ формування лексико-граматичної системи в грі є найсприятливішим та гармонійним, тому підбір та застосування різноманітних ігор в корекційній роботі стає нагальним питанням організації такої роботи. В таких умовах важливим показником якості роботи логопеда стає варіабельність в підборі ігор і можливість спеціаліста адаптувати матеріал до потреб та уподобань дитини не лишаючи поза увагою цілі корекційної роботи.

Аналіз досліджень і публікацій. Автори, які досліджують питання розвитку мовлення у дітей з ЗНМ (Н. Жукова, Р. Лалаєва, Л. Лопатіна, І. Мартиненко, Н.Серебрякова, О. Назарова, Ю. Рибцун, В. Тищенко, Л.

Трофименко, О. Ушакова, Г. Чиркіна, та інші) зазначають, що формування лексико-граматичної сторони мовлення дітей з ЗНМ повинно відбуватися відповідно до онтогенетичної послідовності виникнення тих чи інших мовних феноменів у мовленні дитини з нормотипічним розвитком. Таким чином, вибудовується чіткий алгоритм корекційної роботи з цією категорією дітей. Корекційна робота базується на детальному обстеженні мовленнєвих і немовленнєвих процесів у дітей з ЗНМ, з урахуванням актуального рівня розвитку та провідної діяльності дитини. Ось чому так важливо в процесі корекційної роботи з дітьми дошкільного віку використовувати ігрові форми та методи.

Нині з'явився цілий напрям у педагогічній науці - ігрова педагогіка, яка вважає гру провідним методом виховання і навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. У дослідженнях Ф. Блехер, З. Богуславської, Л. Венгера, Ю. Рибцун підкреслюється взаємозв'язок навчання і гри, визначається структура ігрового процесу, основні форми і методи керівництва дидактичними іграми.

Мета статті – теоретичне обґрунтування використання гри в процесі формування лексико-граматичної сторони мовлення у дітей з ЗНМ.

Виклад матеріалу дослідження. Визначивши гру, як основний засіб подолання порушень лексико-граматичної сторони мовлення у дітей з ЗНМ III рівня необхідно визначити типи ігор та особливості їх використання.

За класичною, частовживаною класифікацією ігри поділяють на дві великі групи: творчі ігри та ігри з правилами.

Розглядаючи поняття «творча гра» дослідники зазначають [6], що для даного типу ігор характерна творча переробка наявного життєвого досвіду, створення ігрового задуму, сюжету. До творчих ігор відносять – сюжетно-рольові ігри, ігри-драматизації, конструктивно-будівельні ігри.

Ігри з правилами використовуються для формування і розвитку певних якостей особистості дитини і можуть бути добре керованими педагогом. За своїм змістом ігри з готовими правилами охоплюють найрізноманітніші

сторони життя і розвитку дитини і можуть бути широко застосовані в практичній роботі логопеда.

Найчастіше провідним засобом розвитку мовлення, який активно використовують педагоги в свої діяльності є дидактична гра. Вона охоплює всі ланки мовленнєвої роботи. За характером матеріалу, що використовується дидактичні ігри умовно діляться на ігри з предметами, настільно-друковані ігри та словесні ігри [6].

1) Ігри з предметами використовують дидактичні іграшки (мозаїку, кубики), реальні предмети, різноманітний природний матеріал (листя, плоди, насіння). Поширені вони в народній педагогіці, яка, враховуючи потребу дитини у пізнанні предметів, створила сюжетні (ляльки, предмети побуту, овочі тощо) і безсюжетні (кулі, циліндри, пірамідки та ін.) дидактичні матеріали. Використання сюжетних дидактичних іграшок має багато спільного із сюжетно-рольовими іграми. Безсюжетні іграшки використовують для закріплення знань про властивості та якості предметів (розмір, кількість, колір, форму). У народних дидактичних іграшках закладено принцип самоконтролю. Це означає, що матрешка, пірамідка, грибок не закриються, якщо їх частини підібрані неправильно. У процесі ігрових дій (роз'єднання, з'єднання, зняття, нанизування та ін.) за певними правилами дитина освоює спосіб розв'язання дидактичного завдання. Під час ігор із предметами та іграшками діти ознайомлюються не лише з їх властивостями та ознаками, а досягаючи результату гри постійно поповнюють та удосконалюють словник всіх позначень, які необхідні для виконання дій. Поступово ігрова діяльність ускладнюється, вони починають вирізняти, об'єднувати предмети за однією ознакою (кольором, формою, призначенням), що сприяє розвитку логічного мислення. Дітей усе більше ваблять завдання, що вимагають усвідомленого запам'ятовування та називання кількості та розташування предметів, зобов'язують до пошуку відсутньої іграшки тощо. У цьому процесі дошкільники збагачують знання про матеріал, з якого виготовляють іграшки,

про необхідні людям у різних видах діяльності предмети. Ігри з природним матеріалом сприяють закріпленню знань про навколишнє.

2) Настільно-друковані ігри, напевно, найвідоміший вид ігор з правилами, вони передбачають дії не з предметами, а з їх зображеннями. Останнім часом вони переживають друге народження. Найчастіше вони зорієнтовані на розв'язання таких ігрових завдань: добір картинок за схожістю (деякі види лото, парні картинки), карток-картинок під час чергового ходу (доміно), складання цілого з частин (розрізні картинки, кубики) тощо. Завдяки таким діям діти уточнюють свої уявлення, систематизують знання про навколишній світ, розвивають розумові процеси та операції, просторові орієнтації, увагу, постійно тренуються використанні тих чи інших словоформ.

3) Словесні ігри є найскладнішими і вимагають певного мовленнєвого розвитку, оскільки змушують дітей оперувати уявленнями, мислити про речі, з якими на той час вони не діють, використовувати набуті знання у нових ситуаціях і зв'язках. При роботі з дітьми з ЗНМ ці ігри спрямовані на розвиток мовлення, уточнення і закріплення словникового запасу, формування вміння рахувати, описувати предмети, відгадувати їх за описом, за ознаками схожості та відмінності, групувати за властивостями, знаходити алогізми в судженнях, вигадувати власні розповіді.

Дидактичні ігри з розвитку мовлення закріплюють і уточнюють словник, навички швидкого вибору найбільш слушного слова. Дидактична гра необхідна для засвоєння дітьми активної лексики. В результаті цих ігор діти набувають вміння вільно користуватися лексичними засобами мови, відбирати потрібне слово, вживати їх правильно за змістом [1,с.6].

Дидактична гра – ефективний засіб закріплення граматичних навичок, зміни і творення слів, тому що дає можливість багато разів тренувати дитину в повторенні потрібних словоформ завдяки своїй динамічності, емоційності проведення та зацікавленості дітей. Дидактичні ігри тренують дітей в складанні зв'язних висловлювань, в умінні чітко формулювати думки, пояснювати,

стимулюють пошукову активність у сфері мови і мовлення, формують мовні узагальнення [2].

Для дітей з ЗНМ ігрова діяльність зберігає своє значення і роль як необхідна умова всебічного розвитку їх особистості та інтелекту, важлива умова розвитку їх мовлення.

Дітей слід постійно спонукати до спілкування один з одним і коментування своїх дій, що сприяє закріпленню навичок мовлення, збагаченню словника, удосконаленню граматичної будови мовлення [4].

Однак, необхідно пам'ятати, що порушення мовлення впливає на ігрову діяльність дітей з ЗНМ, породжує у них і особливості поведінки в грі, які необхідно враховувати в роботі [2, с.45].

Першим вітчизняним педагогом, який розглянув дидактичну гру як засіб розвитку мовлення, була Є.І. Тихеева [6, с.19]

«Гра являє винятково сприятливі умови для розвитку мовлення ... З предметами представленими в грі, дитина часто приходиться в часте повторне спілкування, внаслідок чого вони легко сприймаються, вкарбовуються в пам'яті. Кожен предмет має своє ім'я, кожна дія має своє дієслово» [6, с. 9].

Є.Тихеева запропонувала 15 вправ для розвитку словника. Ось деякі з цих вправ»[6, с. 14]:

- Підбір епітетів до предмета, впізнавання предмета.
- Підбір до предмета дій.
- Підбір обставин.
- Вставляння дітьми пропущених слів.
- Складання речень з певним словом, з кількома даними словами.
- Пояснення слів та ін.

Є. Тихеева [6] вважала, що особливе значення для розвитку мовлення мають ігри, в які включено літературний текст, віршик, який би спонукав до ігрової дії. На думку Є. Тихеевої, є іграшки, заохочувальне значення яких для мовлення безперечне. Особливу увагу приділяла ляльці: «Немає жодної гри, яка

висувала б стільки приводів для появи мовлення у дітей, як ігри з нею» [6, с. 34].

Іншими педагогами, які розробляють дидактичні ігри з розвитку мовлення, була О. Соловійова [3]. Вона вважала, що дидактичні ігри повинні широко використовуватися в навчанні дітей від 3 до 7 років як засіб закріплення знань. На її думку, щоб діти опанували будь-які вміння, навички, їх необхідно тренувати в цьому. Але просте, багаторазове повторення не викликає інтересу, діти швидко виснажуються. Дидактичні ігри зовсім по-іншому сприймаються дітьми: вони без зусиль, з цікавістю і навіть із задоволенням повторюють потрібні дії, слова. Нею були розроблені дидактичні ігри для вирішення всіх завдань мовленнєвого розвитку:

Для розвитку словника вона пропонує дидактичні ігри з предметами або з картинками «Чарівний мішечок», «Вгадай що сховали» та ін.

Для дітей старшого дошкільного віку вона пропонує словесні дидактичні ігри, які застосовуються для закріплення знань, навчання стислому і чіткому викладу думок, виховання спритності («Що робить ...?», «Назви який ...?», «Кому що потрібно?»). Для виховання звукової культури мовлення вона розробила дидактичні ігри «Вгадай, хто назвав», «Вгадай хто це?» та ін. Запропонувала дидактичні ігри для вправи дітей в розповіданні. Описи іграшок включені в дидактичні ігри «Чарівний мішечок», «Пекарня», «Магазин» та ін.

Для формування граматичної сторони мовлення вона розробила дидактичні ігри «Вгадай, де я була», «Що ви хочете робити» та ін.

Для проведення кожної групи ігор їй були запропоновані методичні рекомендації.

Подальші розробки дидактичних ігор, які використовуються в мовленнєвій роботі рухались шляхом розширення та деталізації ігор, введенням нових тем ігор, урізноманітненням наочності, пристосуванням новітніх технологій до потреб ігрової діяльності дитини, зокрема використання комп'ютерних технологій в логопедичній роботі [1].

Висновки, перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження.

Отже, сучасними педагогами розроблено безліч дидактичних ігор і прийомів, спрямованих на вирішення всіх завдань мовленнєвого розвитку: збагачення і активізація словника дитини, формування граматичної сторони мовлення, розвиток зв'язного мовлення. Проте ми часто стикаємося з утрудненнями у використанні ігор в логопедичній роботі, які виникають внаслідок того, що не враховуються вікові особливості дітей, специфіка мовленнєвого порушення; використовуються маловаріантні ігри і діти відмовляються від них. Тому в подальшій роботі ми плануємо систематизувати та адаптувати ігри до потреб кожної дитини в залежності від віку, стану мовленнєвого розвитку та програми за якою вона навчається в дошкільному закладі.

Список використаних джерел:

1. Качуровська О.Б. Навчально-програмний комплекс «Адаптація-лого» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.studmed.ru/kachurovska-o-b-navchalno-programniy-kompleks-adaptac-ya-logo_e59a22d3af2.html
2. Рібцун Ю.В. Організація та проведення у логопедичній групі ігор з правилами // Сучасні проблеми логопедії та реабілітації : матер. І Всеукр. наук.-практ. конф., 7-8 лютого 2012 р., м. Суми. Суми : Вид-во СудПУ імені А.С.Макаренка, 2012. С. 47 – 53.
3. Соловьева О.Н. Методика развития речи и обучения родному языку в детском саду : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.detskiysad.ru/rech/razvitie.html>
4. Тихеева Е.И. Развитие речей детей /Под ред. Ф.А. Сохиной : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pedlib.ru/Books/2/0320/2_0320-1.shtml
5. Трофименко Л.І. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку. Навчально-методичний посібник / Л.І.Трофименко. – К. : 2014. – 144 с.
6. Федорова Л.И. Игра: дидактическая, ролевая, деловая. Решение учебных и профессиональных проблем М.: ФОРУМ, 2009. – 176 с.